

Jarmo Leppiniemi – Timo Kaisanlahti

TILINPÄÄTTÄJÄN KÄSIKIRJA

Alma Talent
Helsinki 2018

Tilaa Tilinpäätäjän käsikirja Alma Talent Shopista:
shop.almatalent.fi

4., uudistettu painos
Copyright © 2018 Alma Talent Oy ja tekijät

ISBN 978-952-14-3396-2
ISBN 978-952-14-3398-6 (verkkokirja)

Kansi: Outi Pallari
Taitto: Sirpa Puntti

BALTO print, Liettua 2018

Anna palautetta kirjasta: protoimitus@almamedia.fi

Sisällys

Johdanto	17
1. Puitteet	21
1.1 Kirjanpitovelvollisuus	21
1.1.1 Kirjanpitovelvollisuutta koskevat normit	21
1.1.2 Kirjanpitovelvollisuuden alkaminen	22
1.1.3 Veronäkökulma	23
1.1.4 Kirjanpitovelvollisuus juridisen muodon perusteella	25
1.1.5 Konkurssipesän kirjanpito	27
1.1.6 Kirjanpitovelvollisuus toiminnan laadun perusteella	28
1.1.7 Ulkomaalaisen kirjanpitovelvollisuus Suomessa	32
1.1.8 Ongelmatilanteita	34
1.1.9 Asiakasvarat	35
1.2 Tilikausi	37
1.2.1 Tilikausi kirjanpitolaissa	37
1.2.2 Verovuosi	38
1.3 Tilinpäätöksen sisältö	39
1.3.1 Pääsääntö	39
1.3.2 Huojennukset	41
1.3.3 Kaavat, muut laskelmat	46
1.3.4 Liitetiedot	48
1.3.5 Toimintakertomuksen rooli	49
1.3.6 Milloin IFRS-tilinpäätös	51
1.3.7 Tase-erittelyt	53
1.3.8 Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen allekirjoittaminen	54

1.4	Normit	56
1.4.1	Juoksevaa kirjanpitoa, tilinpäätöstä ja toimintakertomusta koskeva lainsäädäntö	56
1.4.2	Kirjanpitolain valvonta ja kirjanpitolautakunta	59
1.4.3	Yritys- ja tilannekohtainen soveltaminen	61
1.4.4	Kirjanpitolautakunnan poikkeusluvut	64
1.5	Virheen korjaaminen	67
1.5.1	Virheiden korjaamisperiaatteita, menettelytapojen muutosten käsittely	67
1.5.2	Virheiden keskinäinen kuittaaminen	69
1.5.3	Poistosuunnitelman muuttaminen	71
1.6	Kirjanpitoaineiston sisältö ja säilyttäminen, tilinpäätöksen julkistaminen	71
1.6.1	Käypä arvo ja kirja-arvo	71
1.6.2	Tositteiden sisältö	72
1.6.3	Tilinpäätöksen ja tositteiden säilytysaika	77
1.6.4	Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen julkistaminen	80
1.7	Tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen laadinnan yleisperiaatteet	81
1.7.1	Hyvä kirjanpitolata	82
1.7.2	Jatkuvuuden periaate	85
1.7.3	Johdonmukaisuuden periaate	86
1.7.4	Sisältöpainotteisuuden periaate	88
1.7.5	Varovaisuuden periaate	90
1.7.6	Tasejatkuvuuden periaate	92
1.7.7	Suoriteperusteisuuden periaate	93
1.7.8	Erillisarvostuksen periaate	94
1.7.9	Yleisistä tilinpäätösperiaatteista poikkeaminen	96
1.7.10	Oikean ja riittävän kuvan vaatimus	97
2.	Tulot ja niiden jaksottaminen	102
2.1	Tulon sisältö	102
2.1.1	Jaottelu tuloslaskelmassa	102
2.1.2	Erilaisten tulojen sisältöjä	103
2.1.3	Tulojen veronalaisuus ja verovapaus	110
2.2	Ongelmatilanteita	111
2.2.1	Vaihtokauppa	111

2.2.2	Kulukirjauksen oikaisu, arvonalautumisen tulouttaminen	112
2.2.3	Kenen tulo	113
2.3	Milloin tulo syntyy	114
2.3.1	Kirjanpidossa	114
2.3.2	Verotuksessa	118
2.3.3	Aineeton ja aineellinen hyödyke	119
2.3.4	Hyödykesarja	120
2.3.5	Ennakkomaksu	123
2.3.6	Ehdollinen tulo	124
2.3.7	Pitkän valmistusajan vaativa hyödyke, osatuloutus	127
2.3.8	Ongelmatilanteita	130
2.3.9	Kirjanpitovelvollisen tuloja vai läpikulkueriä	134
2.4	Tulojen esittämistä koskevia kysymyksiä	135
2.4.1	Asunto-osakeyhtiö, vastikkeiden rahastointi	135
3.	Menot ja niiden jaksottaminen	137
3.1	Menojen käsittely tilinpäätöksessä	137
3.2	Yksittäisten kuluerien sisältöjä	139
3.2.1	Kululajikohtaisen tuloslaskelmakaavan (liikekaavan) kulut	139
3.2.2	Toimintokohtaisen liikekaavan kulut	147
3.2.3	Aatteellisen yhteisön ja säätiön kulut tuloslaskelmassa	147
3.2.4	Kiinteistön kulut tuloslaskelmassa	148
3.2.5	Hankintamenon sisältö	152
3.2.6	Vuosikuluina vähennettävät pysyvien vastaavien aineettomien hyödykkeiden hankintamenot	156
3.3	Verotuksessa vähennyskelvottomat menot	158
3.3.1	Vaaliavustukset verotuksessa	159
4.	Verot ja niiden jaksottaminen	161
4.1	Verot tuloslaskelmassa	161
4.1.1	Tuloverot	161
4.1.2	Muut välittömät verot	162
4.1.3	Arvonlisävero	162
4.1.4	Kiinteistövero	163
4.1.5	Autovero ja muut ajoneuvoverot	163
4.1.6	Jätevero	164
4.1.7	Yleisradiovero	164

4.2	Laskennalliset verosaamiset	164
4.3	Laskennalliset verovelat	166
4.3.1	Laskennalliset verovelat ja -saamiset konsernitilinpäätöksessä	167
5.	Pysyvät vastaavat	169
5.1	Yleisperiaatteet	169
5.1.1	Aineettomat hyödykkeet	170
5.1.2	Aineelliset hyödykkeet	178
5.1.3	Sijoitukset	182
5.1.4	Pysyvien vastaavien sijoituksia vai rahoitusomaisuutta	184
5.2	Pysyvien vastaavien arvostamis- ja jaksottamisperiaatteet	184
5.2.1	Aineettomat hyödykkeet	185
5.2.2	Aineelliset hyödykkeet	187
5.2.3	Sijoitukset	190
5.3	Arvonkorotus	193
5.3.1	Arvonkorotuskohteet	194
5.3.2	Arvonkorotuksen edellytykset	195
5.3.3	Arvonkorotuksen mitoitus	195
5.3.4	Arvonkorotus myöhemmissä tilinpäätöksissä	196
5.3.5	Siirrot arvonkorotusrahastosta, arvonkorotuksen peruuttaminen	197
5.4	Poistot	197
5.4.1	Pääsääntö	197
5.4.2	Pienen kirjanpitovelvollisen poistot	198
5.4.3	Poistot ilman ennalta laadittua suunnitelmaa	200
5.4.4	Vähäarvoinen irtain omaisuus	202
5.4.5	Erityiskysymyksiä	204
6.	Varasto, vaihto-omaisuus	210
6.1	Varaston esittäminen taseessa	210
6.1.1	Aineet ja tarvikkeet	210
6.1.2	Keskeneräiset tuotteet	210
6.1.3	Valmiit tuotteet/Tavarat	210
6.1.4	Muu vaihto-omaisuus	211
6.2	Arvostuskysymyksiä	211
6.2.1	Alimman arvon periaate	216
6.2.2	Laskennallinen menettelytapa, hävikkivaraus	218

7. Rahoitusomaisuus	220
7.1 Saamiset, sisältö ja arvostaminen	220
7.1.1 Saamisten jaottelu taseessa	220
7.1.2 Saamisten arvostaminen taseessa	224
7.1.3 Saamisten käsittely verotuksessa	228
7.2 Rahoitusarvopaperit	229
7.2.1 Kirjanpidossa	229
7.2.2 IFRS-perusteinen suojauslaskenta optiona	230
7.2.3 Lopullisuus arvonalennuksen lähtökohtaisena edellytyksenä verotuksessa	233
7.2.4 Kaupankäynti- vs. suojaustarkoitus käypiin arvoihin perustuvassa verotuksessa	233
7.3 Rahat ja pankkisaamiset	234
8. Oma pääoma	236
8.1 Osakepääoman esittäminen taseessa	236
8.2 Rauennut osakepääoman korotus	237
8.3 Rahastot ja voittovarot	238
8.3.1 Ylikurssirahasto	238
8.3.2 Vararahasto	238
8.3.3 Arvonkorotusrahasto	239
8.3.4 Käyvän arvon rahasto	239
8.3.5 Sijoitetun vapaan oman pääoman rahasto	239
8.3.6 Yhtiöjärjestyksen mukaiset rahastot	241
8.3.7 Muut rahastot	241
8.3.8 Voittovarot	242
8.3.9 Uudelleenarvostusrahasto	243
8.4 Sidottu ja vapaa oma pääoma	243
8.5 Osuuskunnan oma pääoma	244
8.5.1 Voitonjako	244
8.5.2 Osuuden palauttaminen	245
8.5.3 Omat osuudet ja osakkeet	246
8.5.4 Lisäosuuspääoma ja sijoitusosuudet	247
8.5.5 Osuuskunnan oma pääoma taseessa	247
8.6 Henkilöyhtiön oma pääoma	248
8.6.1 Kirjanpidossa	248
8.6.2 Henkilöyhtiön negatiivinen oma pääoma verotuksessa	251

8.7	Yksityisliikkeen oma pääoma	252
8.8	Asunto-osakeyhtiön oma pääoma	253
8.8.1	Rahastointi	253
8.8.2	Asunto-osakeyhtiön rahastot	254
8.9	Vaatus oman pääoman pysyttämistä positiivisena osakeyhtiössä ja osuuskunnassa	255
9.	Tilinpäätössiirrot	257
10.	Pakolliset varaukset	260
10.1	Pakolliset varaukset kirjanpidossa	260
10.1.1	Eläkevaraukset	261
10.1.2	Verovaraukset	261
10.1.3	Muut pakolliset varaukset	261
10.2	Pakolliset varaukset verotuksessa	262
11.	Vieras pääoma	264
11.1	Joukkovelkakirjalainat	265
11.2	Vaihtovelkakirjalainat	265
11.3	Lainat rahoituslaitoksilta	266
11.4	Takaisinlainat työeläkevakuutuslaitoksilta	266
11.5	Saadut ennakot	266
11.6	Ostovelat	267
11.7	Rahoitusvekselit	267
11.8	Velat saman konsernin yrityksille	268
11.9	Velat omistusyhteisyrityksille	268
11.10	Muut velat	268
11.11	Siirtovelat	269
11.12	Pääomalaina	270
11.12.1	Kirjanpidossa	270
11.12.2	Verotuksessa	272
12.	Rahoituslaskelma	274
12.1	Liiketoiminnan rahavirta	275
12.2	Investointien rahavirta	275

12.3	Rahoituksen rahavirta	276
12.4	Rahoituslaskelman muoto	276
13.	Konsernitilinpäätös	277
13.1	Laadintavelvollisuus	277
13.1.1	Kirjanpitolaki	278
13.1.2	Alakonsernin velvollisuus laatia konsernitilinpäätös	279
13.1.3	Varojenjako	282
13.2	Poikkeukset tytäryrityksen yhdistelemisselvollisuudesta	283
13.3	Omistusyhteyseritykset	285
13.4	Osakkuuseritykset	285
13.5	Yhteyseritykset	286
13.6	Ulkomainen tytäryritys	287
13.6.1	Muuntoero	287
13.7	Konsernitilinpäätöksen laatiminen	288
13.7.1	Konsernin sisäisten erien vähentäminen	289
13.7.2	Konsernin sisäisen omistuksen eliminointi	289
13.7.3	Osakkuuserityksen yhdisteleminen	290
13.7.4	Yhteyserityksen yhdisteleminen	290
14.	Liitetiedot	291
14.1	Liitetietovaatimukset kirjanpitolaissa	291
14.2	Erillistilinpäätöksen liitetietovaatimukset PMA:ssa ja KPA:ssa	292
14.2.1	Pien- ja mikroyritysten "lyhennetyt" liitetiedot	292
14.2.2	Erillistilinpäätöksen esittämistapaa koskevat liitetiedot	297
14.2.3	Periaatteet ja menetelmät arvostuksessa ja jaksotuksessa	298
14.2.4	Tuloslaskelman ja taseen esittämistavan muutos	301
14.2.5	Oikaisut edelliseltä tilikaudelta esitettäviin tietoihin	302
14.2.6	Selvitys, jos tiedot eivät vertailukelpoisia edelliseen tilikauteen	303
14.2.7	Olennot aikaisempaan tilikauteen kohdistuvat tuotot ja kulut sekä virheiden oikaisut	303
14.2.8	Nimikkeen liittyminen useampaan tase-erään	304
14.2.9	Yhdisteltyjen tulos- ja tase-erien bruttomäärät	305
14.3	Erillistilinpäätöksen tuloslaskelmaa koskevat liitetiedot	305
14.3.1	Liikevaihto toimialoittain ja maantieteellisten markkina-alueiden mukaisesti	306

14.3.2	Poikkeukselliset tuotot ja kulut	307
14.3.3	Suunnitelman mukaisten poistojen perusteet	308
14.3.4	Arvonlennusten määrä	309
14.3.5	Olennot pakollisten varausten muutokset	310
14.3.6	Alimpaan arvoon merkitsemisestä aiheutuvat rahoituskulut saamisista ja arvopapereista	311
14.4	Erillistilinpäätöksen tasetta koskevat liitetiedot	312
14.4.1	Taseen vastaavia koskevat liitetiedot	312
14.4.2	Taseen vastattavia koskevat liitetiedot	321
14.5	Erillistilinpäätöksen muut liitetiedot	327
14.5.1	Käypään arvoon merkityt rahoitusvälineet ja sijoituskiinteistöt	327
14.5.2	Muuhun kuin käypään arvoon arvostetut rahoitusjohdannaiset	327
14.5.3	Laskennalliset verovelat ja -saamiset	328
14.5.4	Pantit ja muut esineoikeudelliset vakuudet	329
14.5.5	Vastuusitoumukset ja taseen ulkopuoliset järjestelyt	332
14.5.6	Tilintarkastajan palkkion erittely	334
14.5.7	Liitetiedot olennaisista lähipiiriliiketoimista	335
14.5.8	Henkilöstö ja toimielinten jäsenet	337
14.5.9	Omistukset muissa yrityksissä	340
14.5.10	Tiedot konserniyhteydestä	342
14.5.11	Tiedot konsernin ylimmästä emoyrityksestä	342
14.5.12	Tiedot konsernin alimmasta emoyrityksestä, johon kirjanpitovelvollinen tytäryrityksenä kuuluu	342
14.5.13	Tieto konsernitiilinpäätöksen saatavuudesta	343
14.6	Konsernitiilinpäätöksen liitetietovaatimukset KPA:ssa	343
14.6.1	Yksittäisen yrityksen liitetietoja vastaavat tiedot	344
14.6.2	Konsernitiilinpäätöksen laatimista koskevat tiedot	344
14.6.3	Tytär- ja osakkuusyhtiöitä koskevat tiedot	350
14.6.4	Muut tiedot	353
14.6.5	Konsernituloslaskelmassa yhdistettyjen konserniliikearvon poiston ja konsernireservin vähennyksen erittely	354
14.6.6	Konsernitaseessa yhdistetyn konserniliikearvon ja -reservin erittely	355
14.6.7	Laskennallisten verovelkojen ja niiden muutosten erittely	355
14.6.8	Tilinpäätössiirroista omaan pääomaan merkitty osuus	355
14.6.9	Poistamatta oleva osakkuusyhtiöiden konserniaktiiva tai niiden tulouttamatta oleva konsernipassiiva	356

15. Toimintakertomus	357
15.1 Toimintakertomus eri laeissa	357
15.1.1 Kirjanpitolaki	357
15.1.2 Osakeyhtiölaki	357
15.1.3 Osuuskuntalaki	358
15.1.4 Asunto-osakeyhtiölaki	358
15.1.5 Säätiölaki	358
15.1.6 Arvopaperimarkkinalaki	359
15.1.7 Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä	360
15.1.8 Yhdistyslaki	360
15.1.9 Tilintarkastuslaki	360
15.2 Toimintakertomustiedot kirjanpitolaissa	361
15.2.1 Kirjanpitovelvollisen toiminnan kehittymistä koskevat tärkeät seikat	362
15.2.2 Olennaiset tapahtumat	362
15.2.3 Arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä	364
15.2.4 Selvitys tutkimus- ja kehitystoiminnan laajuudesta	364
15.2.5 Riskit ja epävarmuustekijät	365
15.2.6 Muut liiketoiminnan kehittymiseen vaikuttavat seikat	366
15.2.7 Tunnusluvut liiketoiminnasta, taloudellisesta asemasta ja tuloksesta	368
15.2.8 Henkilöstötiedot	369
15.2.9 Ympäristötekijät	372
15.2.10 Liiketoiminnan kannalta merkitykselliset seikat	373
15.2.11 Tarvittavat tiedot ja lisäselvitykset tilinpäätösluvuista	373
15.3 Toimintakertomustiedot osakeyhtiölaissa	374
15.3.1 Varojenjakoesitys	375
15.3.2 Osakkeita koskeva selvitys	376
15.3.3 Pääomalainat	377
15.3.4 Ulkomaiset sivuliikkeet	377
15.3.5 Lähipiirilainat, vastuut ja vastuusitoumukset	378
15.3.6 Omat osakkeet	378
15.3.7 Yritysjärjestelyt	379
15.3.8 Maksullinen osakeanti	379
15.3.9 Maksuton osakeanti	380
15.3.10 Osakeoikeuksia koskevat päätökset	381
15.3.11 Aiemmin päätettyjä osakeoikeuksia koskevat päätökset	381

15.3.12	Voimassa olevat osakeanti- ja muut valtuudet	382
15.3.13	Negatiivinen oma pääoma	382
15.4	Toimintakertomustiedot osuuskuntalaissa	384
15.4.1	Perustiedot	384
15.4.2	Toimintakertomuksen tiedot lähipiirilainoista	384
15.4.3	Toimintakertomuksen tiedot rakenne- ja rahoitusjärjestelyistä	385
15.4.4	Toimintakertomuksen tiedot omista osuuksista ja osakkeista	385
15.5	Toimintakertomustiedot arvopaperimarkkinalaissa	387
15.6	Toimintakertomustiedot asunto-osakeyhtiölaissa	391
15.6.1	Kirjanpitolautakunnan suositus asunto-osakeyhtiön toimintakertomuksen rakenteeksi	393
15.6.2	Tiedot yhtiövastikkeen käytöstä	393
15.6.3	Asunto-osakeyhtiön pääomallinat	397
15.6.4	Asunto-osakeyhtiön omaisuuteen kohdistuvat rasitteet	397
15.6.5	Asunto-osakeyhtiön olennaiset tapahtumat	397
15.6.6	Talousarvion toteutuminen	398
15.6.7	Asunto-osakeyhtiön todennäköinen tuleva kehitys	400
15.6.8	Asunto-osakeyhtiön voiton ja muun vapaan oman pääoman käyttösitys	402
15.6.9	Rakenne- ja rahoitusjärjestelyt	402
15.6.10	Omat osakkeet	402
15.7	Vastuullisuusselvitys suurissa pörssiyrityksissä sekä pankeissa ja vakuutuslaitoksissa	403
15.7.1	NFI-selvityksen sisältö	403
15.7.2	Vaihtoehtoiset julkistamistavat NFI-selvitykselle	404
16.	Varojenjakoon, omistaja ja yritys	407
16.1	Varojenjakoon	407
16.1.1	Osingonjaon yleisperiaatteet kirjanpidossa ja verotuksessa	408
16.1.2	Osingonjakoon osatilikaudelta	410
16.1.3	Ennakoiva osingonjakopäätös	411
16.1.4	Omien osakkeiden hankkiminen ja lunastaminen	414
16.2	Osakaslaina	416
16.2.1	Osakaslainan laillisuus osakeyhtiössä	416
16.2.2	Osakaslaina pääomatulona verotuksessa	417
16.2.3	Laina omistajalta	418
16.2.4	Omistajalle maksettu palkka, palkkavelka omistajalle	419

17. Ulkomaanraha ja kurssierot	422
17.1 Juokseva kirjanpito	422
17.2 Tilinpäätös	423
17.3 Verotus	423
18. Tilintarkastus ja toiminnantarkastus	425
18.1 Tilintarkastajan valitsemisvelvollisuus	425
18.1.1 Osakeyhtiö	426
18.1.2 Avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö	426
18.1.3 Asunto-osakeyhtiö	427
18.1.4 Säätiö	429
18.1.5 Yhdistys	429
18.2 Tilintarkastajanimikkeen käyttö	430
18.3 Johdon vahvistuskirje	431
18.4 Tilintarkastuskertomuksen sisältö, puollot	432
19. Hallituksen jäsenen vastuu tilinpäätöksestä	434
19.1 Säännökset hallituksen jäsenen vastuusta tilinpäätöksestä ja tehtävistä sen laatimisessa	434
19.2 Varovaisuusperiaate velkojainsuojan kannalta sekä oman pääoman pysyvyys ja maksukykytesti	437
19.3 Esimerkki: kehittämismenojen merkitseminen taseeseen kuluksi kirjaamisen sijasta	439
19.4 Päätös aktivoitavasta määrästä ja tämän päätöksen vaikutus varojenjakomahdollisuudelle	441
19.5 Huolellisuuden osoittaminen aktivoinnissa – liiketoimintaperiaate	442
19.6 Hallituksen huolellisuusveloitteen ulottuvuus tilinpäätöskysymyksissä – onko rajanveto mahdollinen?	444
19.7 Yhteenvedoa pitäen silmällä hallituksen jäsenen vahingonkorvausoikeudellisen vastuun hallintaa käytännössä	447

Liitteet	451
LIITE 1: Tasekaava	451
LIITE 2: Kululajikohtainen tuloslaskelmakaava	454
LIITE 3: Toimintokohtainen tuloslaskelmakaava	455
LIITE 4: Aatteellisen yhteisön ja säätiön tuloslaskelmakaava	456
LIITE 5: Kiinteistön tuloslaskelmakaava	457
Kirjanpitolautakunnan ratkaisut ja oikeustapaukset	459
Hakemisto	463